



You have downloaded a document from
RE-BUŚ
repository of the University of Silesia in Katowice

Title: Zróżnicowanie stylistyczne analizmów werbalno-nominalnych w języku słowackim

Author: Mariola Szymczak

Citation style: Szymczak Mariola. (1999). Zróżnicowanie stylistyczne analizmów werbalno-nominalnych w języku słowackim. W: E. Tokarz (red.), "W kręgu kultury Słowian : księga pamiątkowa poświęcona 45-leciu pracy naukowo-dydaktycznej Pani Profesor dr hab. Henryki Czajki" (S. 249-253). Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego



Uznanie autorstwa - Użycie niekomercyjne - Bez utworów zależnych Polska - Licencja ta zezwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie w celach niekomercyjnych oraz pod warunkiem zachowania go w oryginalnej postaci (nie tworzenia utworów zależnych).



UNIwersYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH



Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego



Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Mariola Szymczak

Zróżnicowanie stylistyczne analizatorów werbalno-nominalnych

Język zarówno w swojej odmianie mówionej, jak i pisanej odzwierciedla i odślania różnorodne sfery życia społeczeństwa oraz jednostki. Dostosowuje się do potrzeb swoich użytkowników za pośrednictwem środków językowych. O wyborze środków językowych w różnego typu tekstach (naukowych, publicystycznych, urzędowo-administracyjnych, artystycznych) decyduje treść i funkcja tych wypowiedzi. W ten sposób kształtują się style funkcjonalne i określone normy stylistyczne danego języka.

Podstawy stylistyki funkcjonalnej, ujmującej język jako system stylów funkcjonalnych, zostały określone przez przedstawicieli praskiej szkoły strukturalistycznej w latach 1926—1939¹. Wydzielenie różnych stylów funkcjonalnych ze względu na cel wypowiedzi jest konwencjonalne. Dla współczesnego języka słowackiego można przyjąć odmiany stylowe zaproponowane przez J. Mistríka; mają one postać schematu². Schemat ten będzie stanowić jedynie pewien punkt wyjścia ujęcia struktur werbalnych w ramach przedstawionej typologii stylistycznej. Różny będzie zasięg i zakres występowania analizatorów, a także ich frekwencja oraz produktywność w poszczególnych odmianach języka ogólnego.

Mechanizm działania struktur analitycznych komponowanych zarówno na drodze derywacji powierzchniowej, jak i semantycznej doprowadził do zróżnicowań stylistycznych w obrębie poszczególnych odmian języka słowackiego. To użytkownik języka decyduje o wyborze określonych struktur lub danej formy językowej, adaptuje ją na własne potrzeby. Owe mechanizmy słowotwórcze wzajemnie się wspierają, przebiegają paralelnie lub całkowicie się wykluczają, współuczestnicząc w tworzeniu i wzbogacaniu systemu leksykalnego języka słowackiego.

¹ Reprezentantami szkoły praskiej byli: B. Havránek, R. Jakobson, J. Mukařovský.

² J. Mistrík: *Štylistika*. Bratislava 1984, s. 423.

J. Mistrík mówi o dwóch podstawowych formach — odmianach stylowych: o *hovorovosti* oraz o *knižnosti*³. Pierwszej odmianie stylowej odpowiada proces słowotwórczy zwany uniwerbizacją, w którym dokonuje się transformacja nazwy wielowyrazowej w jednowyrazową np.:

zasadacia miestnost' → *zasadačka* (forma zuniwerbizowana)

Jest to zjawisko o charakterze kondensacyjnym, syntetycznym. Natomiast procesem odwrotnym do uniwerbizacji, a interesującym nas szczególnie, jest multiwerbizacja. Zastępuje ona leksemy nominalne, werbalne, adiektywne synonimicznymi względem nich połączeniami komponowanymi powierzchniowo, semantycznie lub na podstawie istniejących modeli analitycznych.

Multiwerbizacja jest pojęciem powszechnie znanym, w środowisku językoznawców polskich (J. Anusiewicz). Stosowana przez czeskich i słowackich lingwistów pojawia się oprócz terminu uniwerbizacja. Jest odpowiednikiem terminów: struktury analityczne, struktury opisowe, analityzmy. We współczesnym języku słowackim spotykamy następujące jej określenia: *multiverbizované spojenia*; *viacslovné lexémy*; *združené pomenovania*; *slovesno-menné konštrukcie*⁴. Struktury analityczne cechuje zatem duża frekwencja, a wręcz ekspansywność w tekstach o charakterze dynamicznym, zmiennym. Jest to charakterystyczne głównie dla stylistyki publicystycznej: *nájsť uplatnenie*, *klast' otázky*, *dat' súhlas*, *vzniest' protest*, *namietky*, *požiadavky*, *venovat' pozornosť*, *dosiahnut' výsledok*, *položiť otázku*, *podávať správu*, *vzbudit' záujem*, *prejavit' záujem*, *zaujať postoj*, *zasiahnut' cieľ*. Są to konstrukcje odznaczające się dużą frekwencją w systemie leksykalnym języka słowackiego w jego poszczególnych odmianach stylowych. Komponenty werbalne, głównie powierzchniowe typu: *mat'*, *byt'*, *dat'*, *poskytnúť*, *udelit'*, *viest'*, są leksemami o szerokim polu semantycznym. W konstrukcjach analitycznych ulegają dalszej desemantyzacji, dopiero w połączeniu z komponentem nominalnym stają się pełniejsze, a treść analityzmu bardziej wyrazista i precyzyjna.

Danuta Buttler uważa: „[...] proces ekspansji konstrukcji analitycznych jest skomplikowany, można go traktować jako tendencję formalno-gramatyczną, co doprowadza do przebudowy systemu morfologicznego, jest to jednak zarazem proces *par excellence* semantyczny, ponieważ jego podłożem jest dążność do zastąpienia ogólnikowych i nieprecyzyjnych wykładników pewnych ogólnych znaczeń relacyjnych przypadków syntetycznych strukturami

³ *Hovorovost'*, czyli odmiana potoczna języka, natomiast *knižnost'* to odmiana literacka, tzw. książkowa. Por. J. Mistrík: *Moderná slovenčina*. Bratislava 1988, s. 215.

⁴ Tzn.: połączenia multiwerbalne, wielowyrazowe leksemy, połączenia stałe.

bardziej wyspecjalizowanymi.”⁵ Autorka prezentuje przyczyny semantycznego szerzenia się struktur analitycznych, które cechuje oficjalność, szablonowość, brak emocjonalnego zaangażowania, obiektywność oraz pewna ogólnikowość. Te atrybuty struktur opisowych wskazują na największy ich zasięg w tekstach o charakterze naukowym i administracyjno-urzędowym. Styl naukowy charakteryzuje przede wszystkim specjalna terminologia (*knižné slova*), ponadto specjalna organizacja semantyczna leksemów użytych w tekście, precyzyjne ustalenie ich znaczeń i dalsze powiązanie z sobą w system złożonych zależności.

Konstrukcje analityczne stanowią często utarte szablony syntaktyczne, które funkcjonują jako schematy (stosowane w różnych tekstach użytkowo-instruktażowych), są wygodniejsze w użyciu, cechuje je precyzja i dokładność. Dotyczy to szczególnie tekstów odmiany naukowej, publicystycznej, a więc tekstów o charakterze urzędowym, przemówień, a także tekstów w mniejszym stopniu prasowych: *vykonat' korekciju, analýzu, urobit' propagaciju, odkaz; podat' správu, žiadost', svedectvo, dôkaz, vymedzenie, informáciu; predložít' návrh, žiadost'; podrobit' analýze, kritike; nájst' uplatnenie; dochádzat' k stagnácii, k premenám, k procesu* itd.

Duża liczba werbalno-nominalnych struktur opisowych to konstrukcje prepozycyjalne, połączenia multiwerbizacyjne z werbalizatorami o charakterze ogólnym bądź pustymi pod względem semantycznym. Styl naukowy eksponuje przede wszystkim funkcję reprezentatywną, pełną sprawdzalność komunikowanych treści z punktu widzenia ich stosunku do rzeczywistości: *podat' žiadost', správu; vykonat' prieskum; predložít' návrh*.

Analityzmy w tekstach publicystycznych, urzędowo-administracyjnych i specjalistyczno-naukowych są środkami do uzyskania większej abstrakcyjności i precyzji w wyrażaniu sądów oraz treści, jednocześnie opowiadają się za stylem znominalizowanym (to jednak w dużej mierze dotyczy struktur nominalnych). Dyferencjacja semantyczna i stylistyczna struktur opisowych zaznacza się w sposób bardzo wyrazisty w syntagmach. Struktura *urobit' odpis* ma znaczenie terminologiczne, oznacza czynność, działanie, proces, który przebiega w pewnych określonych warunkach, natomiast ekwiwalent prosty *odpisať* ma zabarwienie neutralne, nie wnosi żadnych cech oficjalności czy też podniosłości (które to cechy dominują w tekstach o charakterze urzędowym). Podobny charakter mają struktury:

udelit' vyznamenanie ← vyznamenat'
zasiahnút' ciel' ← trafít'
dat' na vedomie ← ohlasit'

⁵ D. Buttler, H. Kurkowska, H. Satkiewicz: *Kultura języka polskiego. Zagadnienia poprawności gramatycznej*. Warszawa 1971, s. 94.

dosiahnúť výsledok ← podaríť sa
dávať záchranu ← zachraňovať

Struktury werbalne najczęściej pojawiają się w stylu urzędowo-kancelaryjnym oraz w tekstach przemówień. Jest to uzasadnione tym, że konstrukcje te pozbawione są pierwiastków emocjonalnych i obrazowych, mają niejednokrotnie formę instrukcji, zarządzeń. Cechuje je swoista terminologia utartych formuł syntaktycznych. Celem ich jest skłonienie odbiorcy do określonego działania. Wymaga to użycia następujących struktur opisowych: *nájsť uplatnenie; vyniesť rozsudok; uviest' argumenty, dôkazy; uviest' do protokolu, do funkcie; založiť akciu; prijať rezolúciu; podať spravu; uplatniť požiadavky; dať splnomocnenie*.

Celem naszych rozważań stylistyczno-formalnych jest wykrycie i wskazanie tych form opisowych, najczęściej w danym stylu użytkowych i najbardziej w nim przydatnych z punktu widzenia jego funkcji, a także stwierdzenie braku lub sporadyczności pewnych struktur w danej odmianie stylistycznej. Struktury werbalne przeważają w tekstach o charakterze naukowym, urzędowo-kancelaryjnym oraz w przemówieniach, gdzie dominują czasowniki oznaczające czynności konkretne, które cechuje precyzyjność i eksplicytność. Brak jest natomiast w tej odmianie elementów czysto subiektywnych.

Niektóre struktury opisowe mają swoje odzwierciedlenie w tekstach poetyckich, wierszowanych, a więc w stylu artystycznym, np.:

prejavíť nadšenie = zajasat' [prejavíť vel'kú radosť]
vnímat' zmyslami = cítiť [vzbudíť, trpieť bolesť]
priviesť do rozpakov = zmiast'
vyvolat' stav nepokoja = poburíť
vzplanúť láskou = zal'ubit' sa

Struktury te są właściwe tekstom poetyckim, artystycznym, poematom, które cechuje emocjonalność, zaangażowanie nadawcy wypowiedzi. Większość połączeń analitycznych bliska jest frazeologizmom, np.:

vzplanúť k niekomu láskou
priviesť niekoho do rozpakov
zniest' zo sveta

Konstrukcje te nie są pozbawione pierwiastka subiektywnego. O wyborze określonych struktur opisowych decydują również czynniki pozajęzykowe, a więc konieczność i potrzeba ciągłego wzbogacania leksyki słowackiej wraz z postępującym procesem cywilizacyjnym, kulturowym i społecznym. Ponadto użycie tych struktur analitycznych i semantycznych uwarunkowane jest stale

wzrastającymi potrzebami użytkowników języka, zależne jest od treści, funkcji i celu wypowiedzi. Jeżeli dominuje w nich funkcja pragmatyczno-normatywna, to wiemy, że mamy do czynienia ze strukturami charakteryzującymi styl urzędowo-kancelaryjny. Poszczególne odmiany stylowe ulegają pewnej płynności i zmienności granic. Często elementy obecne w stylu urzędowo-kancelaryjnym są również obecne w stylu publicystycznym, w tekstach prasowych. Dominują tu głównie struktury werbalno-nominalne, a także nominalne; teksty są nasycone elementami znominalizowanymi.

W stylistyce przemówień, w której odnajdujemy również struktury werbalno-nominalne, możemy wskazać na pierwiastki emocjonalne. Należy podkreślić za J. Bartmińskim, że „styl jest obligatoryjnie związany z tekstem jako płaszczyzną swojej manifestacji. Styl to równocześnie zjawisko zinstytucjonalizowane, a nie jedynie niepowtarzalna konkretyzacja języka, charakterystyczna dla pewnego tekstu, autora, gatunku, epoki.”⁶

⁶ J. Bartmiński: *Derywacja stylu*. W: *Pojęcie derywacji w lingwistyce*. Lublin 1981, s. 31.